REDACTIONEEL

Het lichaam werd binnen genderstudies lange tijd beschouwd als een soort ongerepte natuur, waarover je beter niet kon theoretiseren. Kritiek op essentialisme en naturalisme tekenden gedurende enige decennia de feministische visie op lichamelijkheid. Vanaf Simone de Beauvoir waren vrouwen niet langer hun lichaam, maar werden ze het gemaakt in en door de (masculiene) cultuur. Het spreken over het lichaam als zodanig werd als apolitiek van de hand gedaan.

Tegelijkertijd was genderstudies ook altijd het vakgebied bij uitstek waar het lichaam als vertrekpunt werd genomen. Waren het immers niet feministen die kritiek uitoefenden op de gangbare wetenschapsbeoefening vanwege de masculiniteit ervan, en die vertrekkend vanuit het lijf de neutraliteit van de wetenschap ter discussie stelden? Thema's als de medicalisering van het lichaam, seksualiteit in relatie tot onderdrukking en bevrijding zijn juist door feministen op de agenda gezet. Genderstudies is daarom een van de belangrijkste impulsen voor de hedendaagse hype in studies over het lichaam.

In de feministische visie op het lichaam speelt macht van oudsher een belangrijke rol. Het (vrouwen)lichaam was gedisciplineerd, onderhevig aan machtspraktijken, geknecht. Het stond ten dienste van de man en van de reproductie, en moest voldoen aan schoonheidsnormen. Maar daarnaast was het ook een bron van ervaring, en in het Franse denken van een soort specifieke vrouwelijkheid en zelfs van het vrouwelijk genot bij uitstek, de *jouissance*.

Vanaf de jaren tachtig wordt macht niet langer opgevat als een verhouding tussen heer en knecht, onderdrukker en onderdrukte. Vooral onder invloed van Foucault staat macht voor krachtsverhoudingen die diffuus zijn en zich voordoen in verschillende gedaanten en op verschillende plaatsen. Voor het lichaam betekent dit dat de verschillende manieren waarop gender interacteert met andere identiteitsconstituerende factoren als seksualiteit, etniciteit, klasse en leeftijd gethematiseerd wordt.

Dit themanummer neemt opnieuw de problematiek van lichamen en macht op, in al haar complexiteit. Het lichaam is nog altijd onderhevig aan machtsstructuren, die een belangrijke rol spelen in de wijze waarop we onze lichamen waarnemen en representeren en ze onderwerpen aan normen, bijvoorbeeld omtrent schoonheid en gezondheid. Deze complexiteit komt verder tot uitdrukking wanneer het spanningsveld wordt belicht tussen deze machtsstructuren en de wijzen waarop vrouwen zelf betekenis geven aan hun lichamen in de overwegingen over wat zij met hun lichamen doen. De artikelen in dit themanummer hebben alle betrekking op dit spanningsveld door de analyse van interventies in het lichaam, of het nu gaat om de keuze voor plastische chirurgie, voor chemische huidbleekmiddelen, voor de preventie en behandeling van osteoporose of voor echoscopie tijdens de zwangerschap.

Kenmerkend voor dit themanummer, en meer algemeen voor hedendaagse reflecties op het lichaam, is dat het zelf gemanipuleerd wordt. Het lichaam wordt niet langer enkel aangekleed om een zekere levensstijl en identiteit uit te drukken. Het wordt meer en meer zélf aangepast. Er wordt in gesneden, het wordt gebleekt of juist gekleurd, het wordt omgebouwd, de vorm wordt veranderd. De materie van het lichaam als zodanig is dankzij technische ontwikkelingen in toenemende mate naar eigen hand te zetten.

Technologische ontwikkelingen op het gebied van de medische wetenschap maken dat niet langer 'observatie' en ontdekken centraal staan, maar dat het lichaam iets is wat veranderd kan worden. De technologie speelt een centrale rol in het produceren, representeren en transformeren van de lichamelijkheid. Het lichaam wordt daarmee tot een manipuleerbaar object, maar is dat nooit alleen: objectivering van het lichaam loopt vanzelf tegen haar grenzen aan, omdat het lichaam ook onze onvervreemdbare woonplaats is. De vragen die dit oproept hebben wederom alles met macht te maken, want voor wie en met welk doel wordt het lichaam gemanipuleerd?

De vraag naar de consequenties van de mogelijkheden tot manipulatie verenigt de verschillende artikelen in dit nummer.

Kathy Davis verkent de onbehaaglijke gevoelens die etnische plastische chirurgie oproept bij feministes. Ze doet dit aan de hand van een analyse van de betekenissen die plastische chirurgie bij Michael Jackson krijgt. Davis betoogt dat plastische chirurgie bij vrouwen en etnische plastische chirurgie weliswaar verschillende betekenissen krijgen, maar dat beide soorten operaties van doen hebben met identiteit. Etnische chirurgie is verontrustender, omdat zij haar betekenissen slechts kan krijgen binnen de context van de onverkwikkelijke geschiedenis van blanken met zwarten. Michael Jackson demonstreert met zijn cosmetische veranderingen hoe de grenzen van gender, ras, leeftijd en seksualiteit steeds worden overschreden en dat maakt deze categorieën problematisch.

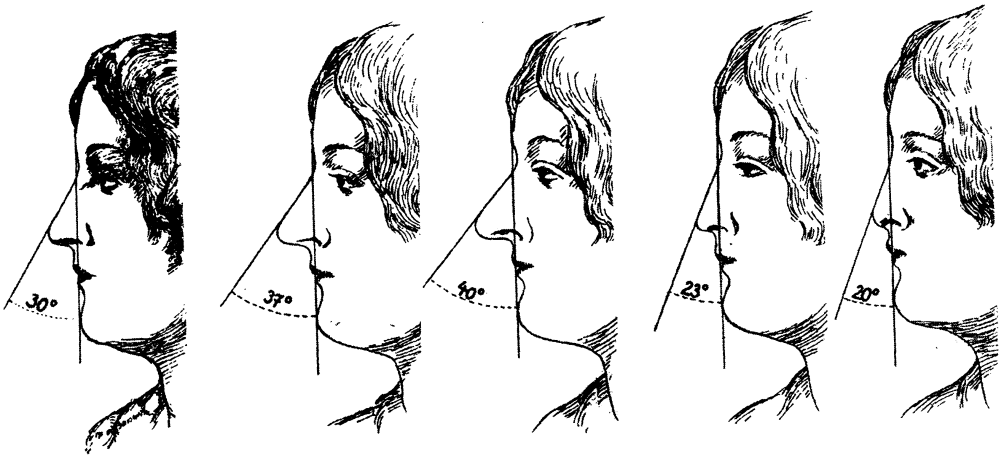
Patty Gomes en Wiete Westerhof deden onderzoek onder Ghanese vrouwen in Amsterdam-Zuidoost naar het gebruik van chemische huidbleekmiddelen. Zij vroegen zich af waarom sommige vrouwen deze producten blijven gebruiken, ondanks de uiterst

schadelijke bijwerkingen. Het streven naar een lichtere huidskleur blijkt niet alleen voort te komen uit de eigen Ghanese cultuur, waarin een lichtere huid wordt geassocieerd met aantrekkelijkheid, goede hygiëne en betere kansen op een goede huwelijkspartner. Het gebruik wordt ook gemotiveerd door de inschatting van deze vrouwen dat ze met een andere huidskleur bepaalde problemen in de Nederlandse samenleving en met de immigratiedienst kunnen vermijden. Gomes en Westerhof richten zich op de lichtere huidskleur en betere maatschappelijke positie die zwarten uit het Caribisch gebied in Nederland hebben. Het bleken van de huid kan worden opgevat als een zelfbewust antwoord van deze vrouwen op nog altijd aanwezige vormen van racisme en een poging om voor zichzelf een beter leven te veroveren. De auteurs benadrukken echter dat de prijs die voor deze risicovolle vorm van empowerment betaald moet worden, hoog is. Misschien zelfs te hoog.

In de volgende twee artikelen wordt de representatie van het lichaam in de medische praktijk onder de loep genomen. In het eerste artikel gaat het om het verouderende lichaam, in het tweede om de nog ongeboren vrucht.

Ineke Klinge laat zien hoe in de medische sector representaties van het lichaam worden geproduceerd, die lang niet altijd overeenkomen met de manier waarop vrouwen hun lichamen beleven. In haar onderzoek naar osteoporose, botontkalking, ontdekte zij niet alleen verschuivingen in de manier waarop het lichaam wordt gerepresenteerd, maar ook fricties tussen het geleefde lichaam en het gediagnosticeerde lichaam. Klinge pleit voor een kritische analyse van medische representaties, maar waarschuwt ook tegen een te gemakkelijk tegen elkaar uitspelen van het geleefde en gerepresenteerde lichaam: ook de individuele beleving is immers contingent en veranderlijk.

José van Dijck concentreert zich vervolgens op de betekenissen die worden geproduceerd in de medische praktijk, aan de hand van ontwikkelingen rondom echoscopie. Zij laat zien dat het niet zo eenvoudig is om een scheiding te maken tussen culturele, sociale en emotionele betekenissen en de medische betekenis. De echo is niet alleen een middel om een medische diagnose te stellen, deze 'eerste foto' neemt ook een belangrijke plaats in het leven van de ouders in. Medici willen wel de zuiverheid en neutraliteit van de medische betekenis van de echo overeind houden, maar de praktijk zorgt altijd weer voor contaminatie, vervuiling: echo's zijn nu eenmaal, zoals alle representaties, meerduidig. Van Dijck pleit ervoor dat te erkennen. Technologie is niet vrij van normen en waarden. Zij zijn ingeschreven in het gebruik ervan.

Beeldmateriaal

Sander L. Gilman, *Making the Body Beautiful. A Cultural History of Aesthetic Surgery*, (Princeton University Press) Princeton New Jersey, p. 152.